

Darba aizsardzības prasības darbā ar ķīmiskajām vielām

Renārs Lūsis

LM Darba departamenta Darba aizsardzības
un iekārtu drošības nodaļas vadītājs
tel.7021727; Renars.Lusis@lm.gov.lv

Darba aizsardzības normatīvie akti attiecībā uz darbu ar bīstamām vielām

Ķīmiskās vielas

(MK not. Nr.399)

Bioloģiskās vielas

(MK not. Nr.189)

Kancerogēnās vielas

(MK not. Nr.539)

Azbests

(MK not. Nr.373)

Darba aizsardzības normatīvie akti, kas regulē darbu ar ķīmiskajām vielām

- **Darba aizsardzības likums** (Pieņemts Saeimā 2001.gada 20.jūnijā; Stājās spēkā ar 2002.gada 1.janvāri)
- MK 2001.gada 23.augusta noteikumi **Nr.379 “Darba vides iekšējās uzraudzības veikšanas kārtība”** (Stājas spēkā ar 2002.gada 1.janvāri)
- Ministru kabineta 2002.gada 3.septembra noteikumi **Nr.399 “Darba aizsardzības prasības, saskaroties ar ķīmiskajām vielām darba vietās”** (Stājas spēkā ar 2002.gada 7.septembri)
- Latvijas valsts standarts **LVS 89:1998 “Ķīmisko vielu aroda ekspozīcijas robežvērtības darba vides gaisā”**

Darba aizsardzības likums

- **Darba aizsardzības vispārīgie principi** (4.pants)
  - darba vidi izveido tā, lai izvairītos no darba vides riska vai mazinātu nenovēršama darba vides riska ietekmi;
  - novērš darba vides riska cēloņus;
  - bīstamo aizstāj ar drošo vai mazāk bīstamo;
  - dod priekšroku kolektīvajiem darba aizsardzības pasākumiem salīdzinājumā ar individuālajiem darba aizsardzības pasākumiem (IAL);
- **Darba vides iekšējā uzraudzība** (7.pants)
- **Darba vides riska novērtēšana** (8.pants)
- **Konsultēšanās, nodarbināto informēšana un līdzdalība darba aizsardzībā** (10.pants)
- **Nodarbināto un uzticības personu instruktāža un apmācība** (14.pants)
- **Obligāta veselības pārbaude** (15.pants)

“Darba vides iekšējās uzraudzības veikšanas kārtība” Nr.379

- darba vides iekšējās uzraudzības **plānošana**;
- darba vides riska **novērtēšana**;
- darba vides iekšējās uzraudzības **īstenošana**;
- darba vides iekšējās uzraudzības **pārbaude un pilnveidošana**.

Ķīmiskās vielas

Padomes 1991.gada 29.maija
Direktīva **91/322/EEC** par
orientējošo robežvērtību
ieviešanu

Padomes 1996.gada
18.decembra Direktīva
96/94/EC par indikatīvo
robežvērtību noteikšanu

Padomes 1998.gada 7.aprīļa
Direktīva **98/24/EC** par
strādājošo veselības un
drošības aizsardzību pret
risku, kas rodas, izmantojot
darbā ķimikālijas

Ministru kabineta
2002.gada 3.septembra
noteikumi **Nr.399 “Darba
aizsardzības prasības,
saskaroties ar
ķīmiskajām vielām
darba vietās”** (Stājās spēkā
ar 07.09.2002. Noteikumu
24.4.apakšpunkts stājas spēkā ar
01.07.2003.);

Ministru kabineta 2002.gada 3.septembra
noteikumi Nr.399 “**Darba aizsardzības
prasības, saskaroties ar ķīmiskajām vielām
darba vietās**”

- Noteikumi nosaka darba aizsardzības prasības, nodarbinātajiem saskaroties ar ķīmiskajām vielām (tai skaitā ķīmiskajiem produktiem) darba vietās, ja risks rodas vai var rasties no darba vidē esošu vai ar darba procesu saistītu ķīmisko vielu iedarbības, kā arī īpašus ierobežojumus un aizliegumus attiecībā uz atsevišķām bīstamām ķīmiskajām vielām vai ķīmiskajiem produktiem.

Darbības joma, atbildība un kontrole

- Noteikumi attiecas uz darba vietām, kur nodarbinātais tiek vai var tikt pakļauts:
  - bīstamo ķīmisko vielu vai bīstamo ķīmisko produktu iedarbībai;
  - ķīmisko vielu vai ķīmisko produktu iedarbībai, kas savu fizikālo, ķīmisko un toksisko īpašību dēļ apdraud nodarbinātā drošību vai veselību;
  - ķīmisko vielu vai ķīmisko produktu iedarbībai, kam ir noteikta aroda ekspozīcijas robežvērtība (AER);
  - ķīmisko vielu vai ķīmisko produktu iedarbībai, kam ir noteikti bioloģiskās ekspozīcijas rādītāji (BER).
- Atbildīgais – darba devējs
- Kontrolē – Valsts darba inspekcija u.c. institūcijas

Noteikumi Nr.399

AER un BER

- **AER** – tāda ķīmisko vielu un ķīmisko produktu koncentrācija darba vides gaisā, kas visā nodarbinātā dzīves laikā neizraisa viņa saslimšanu un veselības traucējumus, kuri konstatējami ar mūsdienu izmeklēšanas metodēm, ja attiecīgās ķīmiskās vielas un ķīmiskie produkti iedarbojas uz nodarbināto ne ilgāk par astoņām stundām darba dienā vai ne ilgāk par 40 stundām nedēļā
- **BER** – nodarbinātā organismā uzņemto ķīmisko vielu un to metabolītu koncentrācijas un ķīmisko vielu izraisīto bioloģisko efektu rādītāji nodarbinātā bioloģiskajā vidē, kurus nosaka veseliem nodarbinātajiem, kas ir pakļauti ķīmisko vielu un ķīmisko produktu iedarbībai aroda ekspozīcijas robežvērtības (AER) līmenī.

Riska novērtēšana

- Ķīmisko vielu un ķīmisko produktu radītā riska novērtēšanu darba devējs nodrošina atbilstoši uzņēmuma darba vides iekšējās uzraudzības un darba vides risku novērtēšanas kārtībai, iesaistot uzticības personas un nodarbinātos.
- 1 POSMS – Veic darba vietu pārbaudi, lai noteiktu tās darba vietas, kurās ķīmiskās vielas un ķīmiskie produkti rada vai var radīt risku darbinieku drošībai un veselībai.

Riska novērtēšana

- 2 POSMS – Veic ķīmisko vielu un ķīmisko produktu radītā riska novērtēšanu, ņemot vērā:
  - ķīmisko vielu un ķīmisko produktu drošības datu lapas informāciju;
  - nodarbināto veselības pārbaužu rezultātus;
  - veikto vai veicamo preventīvo pasākumu rezultātus un prognozes;
  - citu informāciju par ķīmisko vielu un ķīmisko produktu bīstamību;
  - Latvijas valsts standartus LVS 89:1998 un LVS EN 689:1995;
  - ķīmisko vielu un ķīmisko produktu BER;
  - ķīmisko vielu daudzumu darba vietā;
  - konkrētos darba apstākļus un procesus darba vietā, kā arī darba vidē esošo ķīmisko vielu un ķīmisko produktu bīstamās īpašības, kā arī to mijiedarbību;
  - ķīmisko vielu un ķīmisko produktu koncentrāciju darba vides gaisā, to iedarbības veidu un ilgumu;
  - citu riska novērtējumu rezultātus;
  - iespējamo avāriju risku, kas saistīts ar ķīmisko vielu un ķīmisko produktu lietošanu darbā.

Riska novērtēšana

- Risku novērtē regulāri atbilstoši normatīvajiem aktiem, kā arī ja:
  - notikušas būtiskas pārmaiņas darba vidē (piemēram, produkta sastāva, agregātstāvokļa vai izejvielu maiņa), ieviestas jaunas darbības vai pārveidots ražošanas process;
  - darba vides pārbaužu un mērījumu rezultāti ir neapmierinoši vai konstatētas tehnoloģiskā procesa, iekārtu vai tehnisko paņēmienu nepilnības;
  - radusies ārkārtēja situācija, kas izraisījusi vai veicinājusi nelaimes gadījumu, ugunsgrēku, sprādzienu vai bīstamo ķīmisko vielu vai bīstamo ķīmisko produktu noplūdi;
  - apstiprināts akūts arodsaindēšanās gadījums vai ķīmiskā riska faktora izraisīta arodslimība;
  - saņemta jauna informācija par attiecīgās ķīmiskās vielas vai ķīmiskā produkta kaitīgumu;
- Risku novērtē arī tad, kad tiek veikta iekārtu apkope un citas darbības, kuru laikā tiek apdraudēta nodarbināto drošība un veselība un uz nodarbinātajiem var iedarboties ķīmiskās vielas un ķīmiskie produkti.
- Riska novērtēšanas rezultāti ir jādokumentē (jāuzglabā ne mazāk kā 2 gadus).
- Jāsastāda to nodarbināto saraksts, kuru darbs saistīts ar ķīmiskajām vielām un ķīmiskajiem produktiem, norādot informāciju par darba veidu, ķīmisko vielu un ķīmisko produktu, tā koncentrāciju darba vides gaisā, iedarbības veidu un ilgumu.

Riska novēršana un samazināšana

3 POSMS – Riska vadīšana (*management & control*)

Kolektīvie aizsardzības pasākumi:

- Ja iespējams bīstamās ķīmiskās vielas un bīstamos ķīmiskos produktus **aizstāj** ar ķīmiskajām vielām un ķīmiskajiem produktiem, kas konkrētajos darba apstākļos nav bīstami vai ir mazāk bīstami nodarbināto drošībai un veselībai.
- **apgādā darba vietu ar attiecīgu aprīkojumu**, kā arī nodrošina tādu darba organizāciju, tehniskos paņēmienus un tehnoloģiskos procesus, kas nerada risku nodarbināto drošībai un veselībai;
- **nodrošina** tehnoloģisko iekārtu, darba vietu un aprīkojuma **regulāru apkopi**;
- **ierobežo to nodarbināto skaitu**, kuri strādā ar ķīmiskajām vielām un ķīmiskajiem produktiem;
- **novērš iespējas nodarbināto saskarei** ar ķīmiskajām vielām un ķīmiskajiem produktiem vai **līdz minimumam samazina** to iedarbības ilgumu un intensitāti;
- **nodrošina**, ka darba telpās atrodas tikai konkrētā darba veikšanai nepieciešamais ķīmisko vielu un ķīmisko produktu daudzums.

Riska novēršana un samazināšana

Organizējoša rakstura pasākumi:

- nodrošina ķīmisko vielu un ķīmisko produktu pareizu glabāšanu;
- atdala ķīmisko vielu un ķīmisko produktu noliktavu no darba telpām;
- novērš ķīmisko vielu noplūdi, bet, ja tā notikusi, paredz tūlītējus pasākumus noplūdes seku likvidēšanai vai samazināšanai;
- klasificē un marķē ķīmiskās vielas un ķīmiskos produktus, kā arī atkritumus, nodrošina to drošu un ātru savākšanu, uzglabāšanu, transportēšanu un utilizēšanu;
- attiecīgi norobežo darba vietas un lieto drošības zīmes un brīdinājuma uzrakstus;
- izstrādā rīcības pasākumus iespējamām ārkārtējām situācijām;
- nodarbināto atpūtai un sadzīves vajadzībām iekārto atbilstošas telpas, kurās novērsts ķīmisko vielu un ķīmisko produktu radītais risks.

Riska novēršana un samazināšana

- Riska novēršanas un samazināšanas pasākumus veic šādā secībā:
  - ķīmisko vielu un ķīmisko produktu radītā **riska novēršana vai maksimāla samazināšana** darba vietā, izveidojot atbilstošu darba procesu un tehniskās uzraudzības sistēmu;
  - **piemērota darba aprīkojuma, tehnoloģiju un materiālu izmantošana** un darba vides kontrole bīstamo ķīmisko vielu izplatības novēršanai vai samazināšanai;
  - **kolektīvās aizsardzības pasākumu izvēle** un ieviešana tieši pie riska avota (piemēram, saskaņā ar projektu un aprēķiniem iekārtota vispārējā un, ja nepieciešams, vietējā nosūces ventilācija);
  - **individuālo darba aizsardzības pasākumu**, tai skaitā IAL (cimdi, necaur laidīgi zābaki, sejai piemērojamas brilles, maskas, u.c.), **izmantošana**, ja ķīmisko vielu un ķīmisko produktu iedarbības ietekmi nevar novērst ar iepriekšējiem trim pasākumiem. IAL jābūt **drošiem** (atbilstoša aizsardzība pret specifisko risku) un **komfortabliem**.

Nodarbināto konsultēšana, informēšana un apmācība

- **Darba devējs** nodrošina nodarbinātos un nodarbināto uzticības personas ar darba specifikai atbilstošu **apmācību** un **nepieciešamo informāciju** par attiecīgajiem darba aizsardzības pasākumiem.
- **Darba devējs** nodrošina to nodarbināto apmācību, kuriem ir vai ir iespējama saskare ar ķīmiskajām vielām vai ķīmiskajiem produktiem:
  - pirms darba uzsākšanas;
  - regulāri, ne retāk kā reizi gadā;
  - atkārtoti, ja darba vidē notiek pārmaiņas.

Nodarbināto veselības uzraudzība

- Nodarbinātajiem, kuriem darba vietā iespējama saskare ar ķīmiskajām vielām vai ķīmiskajiem produktiem, veic **obligātās veselības pārbaudes** (pirms darba līguma noslēgšanas, mainoties darba vides kaitīgajam faktoram un periodiski).

Citi normatīvie akti, kas regulē darbu ar ķīmiskajām vielām

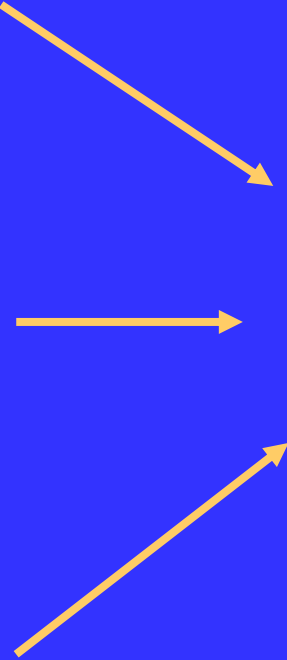
- Ķīmisko vielu un ķīmisko produktu likums (02.04.1998.)
- MK 2002.gada 12.marta noteikumi Nr.107 “Ķīmisko vielu un ķīmisko produktu klasificēšanas, marķēšanas un iepakojšanas kārtība”. (Stājās spēkā ar 30.07.2002.)
- MK 1998.gada 27.oktobra noteikumi Nr.418 “Kārtība, kādā aizpildāmas un nosūtāmas ķīmisko vielu un ķīmisko produktu drošības datu lapas”. (Stājās spēkā ar 01.01.1999.)
- MK 1997.gada 4.marta noteikumi Nr.86 “Noteikumi par obligāto veselības pārbaudi un apmācību pirmās palīdzības sniegšanā” (Stājās spēkā ar 09.03.1997.)

Kancerogēnās vielas

Padomes 1990.gada 28.jūnija
Direktīva 90/394/EEC par
strādnieku aizsardzību pret
kancerogēnu vielu iedarbības
apdraudējumu darbā

Padomes 1997.gada 27.jūnija
Direktīva 97/42/EEC par
darbinieku aizsardzību no
kancerogēnu iedarbības darbā

Padomes 1999.gada 29.aprīļa
Direktīva 1999/38/EEC par
darbinieku aizsardzību no
kancerogēnu iedarbības darbā

Ministru kabineta
2001.gada 27.decembra
noteikumi **Nr.539**
**“Noteikumi par darba
aizsardzības prasībām,
saskaroties ar
kancerogēnām vielām
darba vietās”** (Stājās
spēkā ar 01.01.2002.)

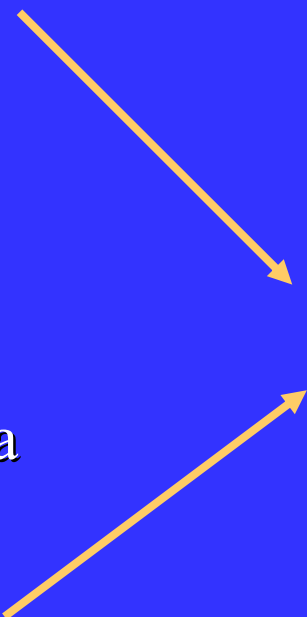
Ministru kabineta 2001.gada 27.decembra noteikumi **Nr.539 “Noteikumi par darba aizsardzības prasībām, saskaroties ar kancerogēnām vielām darba vietās”**

- Noteikumi nosaka darba aizsardzības prasības, kas jāievēro, saskaroties ar kancerogēnām vielām darba vietās, lai aizsargātu nodarbinātos pret risku, kas rodas viņu drošībai un veselībai, ja nodarbinātie ir vai var būt pakļauti kancerogēnu vielu – kancerogēnu vai mutagēnu vielu vai produktu iedarbībai

Azbests

Padomes 1983.gada
19.septembra Direktīva
83/477/EEC par strādājošo
aizsardzību no riskiem, kas
saistīti ar pakļaušanu azbesta
ietekmei darba vietās

• Padomes 1991.gada 25.jūnija
Direktīva **91/382/EEC** par
strādājošo aizsardzību no
riskiem, kas saistīti ar
pakļaušanu azbesta ietekmei
darba vietās

Ministru kabineta
2002.gada 20.augusta
noteikumi **Nr.373**
**“Darba aizsardzības
prasības darbā ar
azbestu”** (Stājās spēkā ar
24.08.2002.)

Ministru kabineta 2002.gada 20.augusta noteikumi Nr.373 “Darba aizsardzības prasības darbā ar azbestu”

- Noteikumi nosaka darba aizsardzības prasības darbā ar azbestu, lai aizsargātu nodarbināto drošību un veselību pret risku, kas rodas vai var rasties, darba vietā saskaroties ar azbesta vai azbestu saturoša materiāla putekļiem.

Informatīvie materiāli

- *Grāmatas* (“Darba higiēna”, “Darba drošība” u.c.)
- *Vadlīnijas* (DAL, Darba vietas, IAL, Ķīmiskās vielas, Kancerogēnās vielas, Bioloģiskās vielas u.c.)
- *Brošūras* (Azbests, Drošības zīmes, “Darba aizsardzības prasības darbā ar kancerogēniem”, Ķīmiskās vielas u.c.)
- *Atgāldnes* (“Ķīmijas rūpniecības darbiniekiem” u.c.)
- *Plakāti*
- *Videokasetes* (“Virsmu apstrādes darbi”, “Metināšanas darbi”)

Noderīgas adreses

Kur atrast informāciju?

Informāciju vai konsultāciju par darba aizsardzības jautājumiem var saņemt:

Valsts darba inspekcijā

K.Valdemāra ielā 38,

Rīgā, LV – 1010

Tālr. 7021704 vai 7021751

www.vdi.lv

Noderīgas adreses

- Eiropas Darba drošības un veselības aizsardzības aģentūras nacionālais kontaktpunkts: <http://osha.lv>
- Labklājības ministrija: www.lm.gov.lv
- Latvijas darba devēju konfederācija: www.lddk.lv
- Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība: www.lbas.lv
- Darba un vides veselības institūta: www.parks.lv/home/ioeh

Noderīgas adreses

- Likumdošanu darba aizsardzības jomā var meklēt arī pēc adresēm:
  - www.likumi.lv
  - www.mk.gov.lv
  - www.saeima.lv
- Informāciju par jaunākajām aktualitātēm, pētījumiem un situāciju Eiropas Savienības dalībvalstīs Jūs varat atrast Eiropas Darba Drošības un Veselības Aizsardzības Aģentūras interneta mājas lapā:
<http://europe.osha.eu.int>

Paldies par uzmanību!

